

Λαογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μαρής

Δρ **Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος**, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

χρυσοπαίδι, το, το πρωτότοκο αγόρι. Λέγεται από τη μαμή και «χρυσή γέννα», γιατί φιλοδωρήθηκε με χρυσό νόμισμα.

Χρυσοσπηλαιότισσα, η, επίθετο της Παναγίας του Μεγάλου Σπηλαίου, που βοηθάει τις έγκυες, τις λεχώνες και τα νεογέννητα.

χρυσοχέρα, η, η επιδέξια μαμή που έχει όλο επιτυχίες στις γέννες.

χρώμα, το, το χρώμα του προσώπου της εγκύου. Αν έχει χρώμα με πανάδες, θα γεννήσει αγόρι (μαντική της μαμής).

χτικιάρα, η, η φθισικιά, το χτικιό, η φθίση, η φυματίωση.

χτικιασμένη, η, αυτή που πάσχει από φθίση (φυματίωση). Την εποχή της Τουρκοκρατίας, πολλές πολύτεκνες φτωχές μητέρες πέθαιναν από χτικιό.

χτικιό, το, η φυματίωση, η φθίση, η έλεξη.

χυλοπίτες, οι, είδος ζυμαρικού, τροφή της λεχώνας.

χύνομαι, όταν το παιδί εξέρχεται από τον κόλπο της μάνας του, την ώρα της εξώθησης στον τοκετό: «*Χύθηκε το παιδί στην ώρα του*».

χύστος, ο, το γυναικείο αιδοίο.

χύτη, η, κούφωμα κορμού μεγάλου δένδρου ή ξερολιθιάς, που έθαβαν τα πεθαμένα ανώμαλα ή νόθα παιδιά.

χώμα μαύρο, το, ο τάφος της γυναί-

κας που πέθανε κατά τον τοκετό ή τη λοχεία: «*Την έφαγε το μαύρο χώμα*».

χωματερί, το, το πήλινο αγγείο, όπου η μαμή θέρμαινε χώμα και πάνω του κοίμιζε το πρόωρο νεογνό. Είδος κεραμικής θερμοκοιτίδας, επινόηση της γριάς Μπάμπως.

χωρίζω, διαλύω το γάμο, παίρνω διαζύγιο. Για να μη χωρίζουν τα αντρόγυνα, η μαμή μεσολαβούσε πάντα με τον παπά και για τον επιπρόσθετο αυτό λόγο τη σέβονταν.

χώριση, η, το διαζύγιο ή χωρισιά ή διάζευξη.

χωρισμός, ο, 1) ο αποχωρισμός της μάνας από την κόρη κατά το «*νυφό-παρμα*», 2) ο θάνατος της μάνας στον τοκετό, ενώ έζησε το νεογνό, 3) ζωντανός χωρισμός=η ξενιτιά.

χωριστήρια, τα, όταν η μάνα πάσχει από φθίση (χτικιό), με την εντολή της μαμής βάζει διάφορες πικρές ουσίες (χωριστήρια) στις θηλές των μαστών της, για να επιτύχει το βίαιο απογαλακτισμό του βρέφους.

χωριστρίτσα, η, η χωρίστρα του νεογνού, που φτιάχνει η μαμή στο αγόρι για να φιλοδωρηθεί.

Ψ

ψακή, η, το δηλητήριο, το πικρό φάρμακο.

ψαλιδάκι, το, το μικρό ψαλιδάκι με το οποίο κόβει η μαμή το γλωσσοδέτη του βρέφους.

ψαλίδι, το, 1) το καψαλοψάλιδο της μαμής, το οποίο καίει στη φλόγα (είδος αποστείρωσης) και στη συνέχεια κόβει μ' αυτό τον ομφάλιο λώρο, 2) το μεγάλο ψαλίδι που κόβουν τα υφάσματα.

ψαρμιάση, η, η ψάμμος στα ούρα των πολυτόκων γυναικών. Η μαμή τη θεραπεύει με αφέψημα από σκορπιδόχορτο.

ψαχουλημένη, η, η κόρη που έχει ψαχτεί, χαϊδευτεί, θωπευτεί, πασπατευτεί, γιατί αμφιβάλλουν για την παρθενιά της.

ψαχνίδα, η, η πιτυρίδα της κεφαλής του βρέφους.

ψαχνοβύζα, η, η λεχώνα που έχει μεγάλους μαστούς χωρίς να βγάζουν πολύ γάλα. Λέγεται και ψαχνομάσπαρη.

ψεγάδι, το, το φυσικό ή επίκτητο σωματικό ή ψυχικό ελάττωμα.

ψεγαδιάστρα, η, η γυναίκα που γνωρίζει τα ψεγάδια στους ανύπαντρους νέους και νέες. Τη συμβουλευόνταν κρυφά με αμοιβή, για γαμπρούς ή νύφες από τα γύρω χωριά.

ψειραλοιφή, η, η αλοιφή από σπόρους αγριοσταφίδας, υδράργυρο και χοιρινό λίπος. Χρησιμοποιείται ως φθειροκτόνος.

ψείριασμα, το, η φθειρίαση. Βάζουν σκόνη ψειροκουκιού ή παπαζωτό.

ψειρίζω, καθαρίζω τις ψείρες.

ψειριστήρι, το, το πυκνό χτένι.

ψειροβότανο, το, το ψειρόχορτο, το φυτό δελφίνιο ή αγριοσταφίδα.

ψειροκούκι, το, το πριτσιπιτό. Σκόνη μέσα σε λάδι, που εξολοθρεύει τις ψείρες.

ψειρόχτενο, το, το ψιλό χτένι για τις ψείρες.

ψεσινογεννημένο, το, το γεννημένο χθες.

ψευτοβυζαίνω, όταν το παιδί έχει τη θηλή στο στόμα του χωρίς να τραβά γάλα.

ψευτογκάστρι, το, η ψευδής κύηση. Λέγεται και ανεμογκάστρι ή φουσκογκάστρι.

ψευτομαμή, η, η βοηθός της μαμής. Αυτή πιάνει με τις δύο της παλάμες τη λεχώνα και με το δεξί της πόδι πατάει τη «μπαμπακούρα», για να ανατάξει τη μήτρα της πολύτοκης σε πρόπτωση.

ψηλοκαμάρωμα, το, το υπερήφανο βάδισμα της εγκύου.

ψημένο, το, το βρεφικό έκζεμα, το οποίο θεραπεύουν με πλύσεις από ψημόχορτο.

ψιθυρίστρα, η, η γυναίκα που διαβάλλει ανδρόγυνα.

ψιλικά, τα, τα χόρτα, τα κατάλληλα για τις πίτες που τρώνε οι αραχνόγκαστρες γυναίκες.

ψιλοβαγιολίζω, όταν η μαμή δίνει με προσοχή τις πρώτες περιποιήσεις στο αρτιγέννητο.

ψιμάρι, το, το υστερότοκο παιδί της μάνας, το όψιμο βλαστάρι της.

ψιντροβύζα, η, η λεχώνα που έχει λεπτές θηλές και δυσκολεύεται να θηλάσει το βρέφος.

ψίχα, η, το εσωτερικό απαλό μέρος του ψωμιού. Το χρησιμοποιεί η μαμή για τη θεραπεία της επώδυνης ραγάδας του μαστού της λεχώνας.

ψιχαλάκι, το, 1) το μικρό καχεκτικό νεογνό, 2) το μικρό τρίμμα ψωμιού, που το τρώνε τα κορίτσια για να κάβουν πολλά παιδιά.

ψύλλα, η, το έντομο ψύλλος, παράσιτο, ενοχλητικό στον άνθρωπο.

ψυλλιάτικο, το, το λιτό και πρόχειρο φαγητό της λεχώνας στην πρώτη ημέρα της λοχείας.

ψυχανάθρεψη, η, η υιοθεσία.

ψυχαπόληση της λεχώνας, η, η ευχή που διαβάζει ο ιερέας αμέσως μετά το θάνατο της γυναίκας στον τοκετό ή και μετά την ταφή.

ψυχή, η, ο ψυχικός κόσμος, η πνοή, η ζωή, το πνεύμα: «Πονάει πολύ η ψυχή της μαμής, όταν χαθεί μια λεχώνα ή μια γυναίκα στη γέννα», «Η γυναίκα που γεννάει, βρίσκεται με την ψυχή στο στόμα».

ψυχή μου! προσφώνηση της μάνας προς το παιδί της.

ψυχίδι, το, το μητρικό γάλα.

ψυχικάρα, η, 1) η καλόψυχη και ελεήμων μαμή, 2) η πονετική μάνα.

ψυχικαρού, η, η κοινή γυναίκα.

ψυχοβύζαγμα, το, ο τελευταίος θηλασμός του νεογέννητου από την ετοιμοθάνατη λεχώνα μάνα του. Μετά το ψυχοβύζαγμα, η μαμή βάζει σταυρωτά δύο κεράκια στους μαστούς της και με συντριβή ψυχής αποχωρίζει το βρέφος από την άτυχη μητέρα του. Αυτή πεθαίνει τότε ήσυχα, σαν το πουλάκι.

ψυχοβυζάστρα, η, η βυζάστρα που αναλαμβάνει να θηλάσει το βρέφος, που έχασε τη μάνα του στον τοκετό ή στη λοχεία.

ψυχογαλατόπιτα, η, αν η μάνα πεθάνει πάνω στον τοκετό ή στη λοχεία, η μαμή φροντίζει να βρει αμέσως βυζάστρα, για να θηλάσει το νεογέννητο. Τότε, η μαμή μαζί με τη βυζάστρα πηγαίνουν στον τάφο της μια βυζασταρόπιτα, ως ένδειξη ότι η άτυχη

μητέρα φρόντισε το παιδάκι της και δεν το άφησε χωρίς γάλα. Λέγεται και ψυχοβυζασταρόπιτα.

ψυχόγαλο, το, το οριστικό γάλα της λεχώνας μετά την ένατη ημέρα. Λέγεται και καρδιόγαλο. «Το ψυχόγαλο έχει 40 λογιώνε γλυκάδια και 40 λογιώνε φαρμάκια», γιατί εξαρτάται από το συναισθηματικό κόσμο της μάνας. Όταν είναι χαρούμενη, είναι γλυκό κι όταν έχει στενοχώριες, γίνεται πικρόχολο.

ψυχογιός, ο, το θετό αγόρι. Αντίστοιχα, ψυχοκόρη ή θετή θυγατέρα.

ψυχογύρισμα, το, η ψυχή της πεθαμένης μάνας στον τοκετό ή στη λοχεία γυρίζει για 40 ημέρες γύρω από το σπίτι, για να βλέπει τί κάνει το ορφανό παιδί της. Η μαμή βάζει νερό και ψωμί στο παράθυρο, για να της δείξει ότι φροντίζει το νεογέννητο.

ψυχοδρέπανο, το, μικρό δρεπάνι που θερίζουν οι γυναίκες. Όταν πεθάνει η μάνα κατά τον τοκετό ή τη λοχεία, το τοποθετούν μαζί με την εικόνα της Παναγίας επάνω στα σταυρωμένα χέρια της, σύμβολο ότι τη θέρισε ο Χάρος (στα παλιά χρόνια υπήρχε υψηλή μητρική θνησιμότητα).

ψυχοδροσεράδα, η, το ποτό που προσφέρουν σε θάνατο λεχώνας, την οποία ονομάζουν δροσοφορτωμένη.

ψυχοζαλάδα, η, η σκοτοδίνη, η ζάλη που αισθάνεται η λεχώνα, όταν σηκώνεται από το κρεβάτι ή επί υψηλού πυρετού.

ψυχοθυγατέρα, η, το θετό κορίτσι.

ψυχοκακάνεμα, όταν συνέρχεται για λίγο η ψυχορραγούσα λεχώνα, ζητάει να κρατήσει το νεογέννητο στην αγκαλιά της και μετά πεθαίνει (προθανάτιος ευφορία).

ψυχοκάντηλο, το, το ακοίμητο (άσβηστο) καντήλι που καίει η μαμή για 40 ημέρες, στο μέρος που ξεψύχησε η μάνα.

ψυχοκλέφτης, ο, ο Χάρος.

ψυχομάνα, η, 1) η θετή μάνα, 2) η βυζάστρα.

ψυχομανικά, η, το ευρύχωρο δεξιό μανίκι που έραβε στο φόρεμά της η άκληρη γυναίκα, μέσα από το οποίο περνούσε το βρέφος που επρόκειτο να υιοθετήσει (συμβολική αποδοχή) και το έβγαζε από κάτω (συμβολική γέννα): «Πέρασε το παιδί από τη μανικά της»=το υιοθέτησε. Η τελετουργία αυτή γίνεται παρουσία της μαμής, του παπά και της πραγματικής μάνας.

ψυχομαχητό, το, ο επιθανάτιος ρόγχος της μάνας που πεθαίνει στον τοκετό ή στη λοχεία.

ψυχομαχώ, παλεύω με το θάνατο, ψυχοραγώ.

ψυχοπαιδί, το, το θετό παιδί.

ψυχοπαιδίωση, η, η υιοθεσία.

ψυχοπιάνομαι, όταν η λεχώνα έχει τάση για λιποθυμία, τότε η μαμή την ψυχώνει με επωδές και φάρμακα.

ψυχοπονάω, παρηγορώ.

ψυχοπόνι, το, το τελευταίο παιδί.

Ψυχοσώστρα, η, επίθετο της Παναγίας.

ψυχότεκνο, το, το υιοθετημένο τέκνο.

ψυχοφορτωμένη, η, η έγκυος.

ψωμί, το, ο άρτος. Το ψωμί έχει μαγική δύναμη για τη μαμή και το χρησιμοποιεί σε πολλές τελετουργίες, ακόμη και για αιμοστατικό στη λοχεία.

ψωμολουσίδι, το, όταν μετά τη γέννα το νεογέννητο είναι ταλαιπωρημένο και κακοπαθημένο, η μαμή το λούζει με βρασμένο τεμάχιο άρτου ή με προζύμι, για να δυναμώσει και να γί-

νει άσπρο και όμορφο, γιατί το ψωμί έχει δύναμη.

ψωμομαγειριά, η, το πρώτο φαγητό του βρέφους μετά τον απογαλακτισμό (νερό, λάδι και κομματάκια ψωμί).

ψωμονερίδα, η, η ποινή, ο «κανόνας» που βάζει ο ιερέας στη γυναίκα που απέβαλε: να τρώει και να πίνει επί 40 ημέρες ψωμί και νερό.

ψωμόσουπα, η, το πρώτο φαγητό της λεχώνας: κοκκινιστό κρεμμύδι, νερό, αλάτι και κομμάτια άρτου.

ψωμοψίχαλα, τα, τα ψίχουλα του άρτου. Πιστεύουν ότι όταν το κορίτσι τρώει πολλά ψωμοψίχουλα, θα κάνει πολλά παιδιά.

ψωροφύτης, ο, δερματικό νόσημα της κεφαλής των βρεφών. Λέγεται και πυοφύτης, ομπυοφύτης ή κουφίτης.

ωδίνες, οι, οι πόνοι του τοκετού.

ωδίνω, έχω ωδίνες, κατέχομαι από πόνους της κοιλιάς κατά τον τοκετό, κοιλοπονώ.

ωκυτόκεια, τα φάρμακα της μαμής, που διευκολύνουν το γρήγορο τοκετό και αυτός ο γρήγορος τοκετός τις πολυτόκες μάνες.

ώρα, η, ο κατάλληλος χρόνος για την επίτοκο: «Είναι η ώρα της για να γεννήσει»=ετοιμόγεννη.

ώρα καλή! ευχή της μαμής για καλό ξελευτέρωμα όταν πρωταντικρύζει την επίτοκο.

ωχ! επιφώνημα πόνου, ωδίνης στον τοκετό, ιδίως από μικρομάνες πρωτάρες με δυστοκία.

ώχου! επιφώνημα λύπης και στενοχώριας από τη μαμή ή τη μάνα.

ΤΕΛΟΣ